

De verschillende aspecten van religie

Religie, religies, godsdiensten en sekten

Religie kan ons inspireren edel te leven, maar het is ook in staat ons tot wrede monsters te maken. Hoe verloopt het degeneratieproces en hoe kunnen we dat tegenhouden?

Omdat onze religieuze inzichten in ons denken dominant zijn, zal de karakteristiek van de samenleving voor een groot deel bepaald worden door hoe we religieus in het leven staan.

Kerngedachten:

- » Er is een groot verschil tussen Religie, een religie en godsdienst.
- » Een religie bedient zich van symbolen en mythen: communicatiemiddelen die niet letterlijk waar zijn, maar verheven gedachten moeten overbrengen.
- » Zowel het begrip 'god' als 'goden' kunnen verschillende gedachten oproepen.
- » Gedachte-uitwisseling tussen verschillende religieuze mensen voorkomt verstarring en geeft meer inzicht.
- » Theosofia is niet een religie maar RELIGIE *per se*.

Veel mensen zijn gefocust op aardse rijkdom en geluk. Alles wat boven het materiële uitstijgt noemen ze religieus, spiritueel of zweverig. Die drie begrippen vatten ze als synoniemen op. Zo weinig wordt nagedacht over mogelijke werelden die niet direct meetbaar zijn, dat al het onzichtbare op één hoop wordt gegooid. Geloof in spoken, reïncarnatie, exorcisme, om maar eens drie totaal van elkaar verschillende onderwerpen te noemen, worden in boekenzaken onder hetzelfde thema 'religie en spiritualiteit' gerangschikt, waar ze door serieuze mensen vaak niet opgemerkt worden. Grote groepen mensen hebben een aversie jegens religie. Dat is op zich wel begrijpelijk als je de vele, wrede godsdienstoorlogen in ogenschouw neemt, of als je kijkt naar de misbruikpraktijken in kerken en religieuze instellingen en naar gezagsdragers die deze wandaden schijnheilig toedekken en de daders naar andere locaties zenden.

Toch lijkt religie niet uit te bannen. Dat komt omdat religie alles te maken heeft met de vraag naar de zin van het leven. Zelfs de meest doorgewinterde atheïst stelt zich wel eens die vraag en heeft daarom evenzeer een religieus element in zijn bewustzijn. Het is echter door de verwarrende visie op religie, die vrijwel in alle gelegingen en onder alle religies bestaat, dat serieuze zoekers naar waarheid zich ervan afwenden. Gevolg daarvan is dat men nauwelijks een ethisch kompas heeft, wat er onder andere toe leidt dat de maatschappelijke ongelijkheid en de onrechtvaardigheid in de wereld blijven bestaan. De verschillende bestaande godsdiensten zeggen zich weliswaar te richten op het geestelijk leven en het leven na de dood en lijken daarmee los te staan van de maatschappij, maar ideeën die je aanhangt, kleuren ook je dagelijkse gedachten. En als de godsdienst zelf niet inspireert tot ethiek maar eerder tot het tegenovergestelde, dan ligt

het voor de hand dat onze wereld niet rechtvaardiger en harmonischer wil worden.

In een artikel uit 1891 – dat we in deze *Lucifer* in de vertaling hebben afgedrukt – voorspelde W.Q. Judge dat de twee belangrijkste vraagstukken van de 20e eeuw die van religie en (politieke en maatschappelijke) hervorming zouden zijn. Zolang mensen geen juiste visie op religie hebben, zullen alle hervormingen hooguit tijdelijk werken. Het kwaad moet namelijk bij de wortel aangepakt worden. Pas als mensen een juiste visie op het leven en de dood hebben, zullen ze hun denken, en daardoor ook hun daden, veranderen.

Het is daarom uiterst belangrijk die juiste visie op religie te ontwikkelen. Want zoals we in een vorig artikel over dit onderwerp schreven,⁽¹⁾ is er een tendens dat RELIGIE degenereert van het edelste in het menselijke bewustzijn tot het meest onedele; van iets wat een mens de eenheid van het leven doet beseffen tot iets wat hem afgescheiden doet wanen van alles en iedereen die niet tot zijn specifieke godsdienst behoort.

RELIGIE

De zuiverste vorm van Religie is een woordloze, intuïtieve herkenning en erkenning van de allesomvattende Eenheid die aan al het leven ten grondslag ligt. Er is sprake van leerstelling noch gebed; van mythe noch symbool. Het is de stille perceptie van het feit dat alles in hetzelfde geworteld is en dat alle wezens daarom in essentie gelijk zijn. Deze Waarheid kan niet in woorden worden uitgedrukt. Deze Religie noemden we de *Wiskunde van Religie* en zij inspireert de in de uiterlijke wereld levende mens zich te verenigen met zijn innerlijke god, die een onlosmakelijk deel van die Eenheid is. H.P. Blavatsky, schrijvend over de eerste fasen – in de theosofische terminologie worden die fasen Wortelrassen of Rassen genoemd – in de lange evolutie van de mensheid, beschrijft deze Religie als volgt:

Wat was de religie van het derde en het vierde Ras? In de gebruikelijke zin van het woord hadden noch de Lemuriërs, noch hun nakomelingen, de Lemuro-Atlantiërs, een religie, omdat ze geen dogma kenden en niets op gezag hoefden aan te nemen. Zodra het verstand van de mens was geopend voor begrip, voelde het derde Ras zich één met het altijd tegenwoordige als het eeuwig onbekende en onzichtbare AL, de ene universele godheid. Ieder voelde dat hij volgens zijn natuur een mens-god was – hoewel een dier in zijn stoffelijke zelf – want hem waren goddelijke vermogens verleend en hij was zich bewust van zijn innerlijke god.⁽²⁾

Een religie

Zodra deze eerste perceptie wordt vertaald naar een min of meer coherent systeem van leerstellingen en symbolen, is er sprake van *een* religie. De zeer abstracte beelden worden op de een of andere manier ingepakt. Op zich kan deze religie nuttig en inspirerend zijn, mits de aanhangers ervan maar beseffen dat de mythen en symbolen niets anders zijn dan communicatiemiddelen, die in de mens zelf het vermogen moeten wekken – Ātman is het Sanskrit-woord daarvoor – waardoor hij zich één weet met het geheel. Mythen, goden, heiligen, enzovoort zijn dus niets anders dan communicatiemiddelen: symbolen die ons terug moeten voeren naar die intuïtieve perceptie van waarheid. Ze zijn de eerste afspiegeling daarvan. Ze moeten dan ook ruimte bieden aan degenen die die beelden als communicatiemiddelen willen opvatten, tot zelfstandige interpretatie. Dus elke vorm van dogma, van antropomorfisering is uit den boze. Priesters die hun interpretatie als enig juiste verklaring geven, doen de religie nog meer degenereren.

De religieuze taal is dus een communicatiemiddel, beeldspraak die verheven gedachten over de oorsprong van de kosmos en de mens moet overbrengen. Zodra die beeldspraak als de waarheid zelf wordt opgevat, gaat de werkelijke boodschap verloren. Of om het in de woorden van de taoïstische meester Tsjwang-tse te zeggen: “Waar vind ik een mens die woorden vergeet, opdat ik met hem praten kan?” (Zie kader.)

Om vissen te vangen gebruikt men aas. Heeft men de vissen gevangen, dan kan men het aas vergeten. Om konijnen te vangen gebruikt men een strik. Heeft men de konijnen gevangen, dan kan men de strik vergeten. Men gebruikt woorden om hun betekenis uit te drukken. Wordt de betekenis verstaan, dan kunnen de woorden vergeten worden. Waar vind ik een mens die woorden vergeet, opdat ik met hem praten kan?⁽³⁾

Tsjwang-tse, Chinees taoïstisch filosoof (ca. 300-200 v.C.)

Esoterisch en exoterisch

Je kunt je afvragen wie die mythen en symbolen bedacht heeft. Het antwoord daarop is omgeven met mysterie en kan tot ongelof leiden. Het waren de verder gevorderde mensen die het werkelijk religieuze besef van eenheid zelfbewust hadden gerealiseerd, die hun minder ontwikkelde broeders iets van de door hen besepte waarhe-

den wilden meedelen. Daarvoor ontwikkelden ze deze universele symboliek.⁽⁴⁾ Sommige van hun symbolische hints werden in de loop der eeuwen verstoffelijkt, waardoor enkele mythen bedekt zijn met allerlei culturele, soms nietszeggende franjes. In spirituelere tijdperken dan de onze echter begreep ook de massa dat achter deze merkwaardige verhalen een diepere waarheid school en dat de symbolen iets probeerden mee te delen wat in zijn zuivere vorm door de meesten nog niet aanschouwd kon worden. Vaak heb je voor een volledige uitleg van de mythen en symbolen een sleutel nodig. Intuïtieve mensen lukt het om een sleutel op het verhaal te vinden. Dat wil echter niet zeggen dat je daarmee het totale geheim ontraadseld hebt. De mythen hebben verschillende lagen. Je kunt ze op verschillende, steeds dieper gaande wijze interpreteren. Volgens H.P. Blavatsky passen op elk mythisch verhaal zeven sleutels die elk zeven keer kunnen worden omgedraaid.⁽⁵⁾ Die sleutels behoren tot de esoterische tak van de religie. Dat wil zeggen dat degenen die de mythen en symboliek ontwikkeld hebben, de Leraren van de Mysteriescholen, die sleutels aanreiken aan hen die voldoende getraind zijn en over de juiste onzelfzuchtige en mededogende mentaliteit beschikken. Uiteraard is dat 'uitreiken' niet letterlijk bedoeld, want in feite moeten deze leerlingen, door de aanwijzingen van hun Leraren op te volgen, de sleutels in zichzelf ontwikkelen.

Degenen die nog niet zo ver zijn, moeten hun inzichten en intuïtie scherpen aan de buitenkant van de verhalen — de exoterische zijde van de religie. Dit hoeft niet tot dogmatisme en degeneratie te leiden, zolang je maar beseft dat de beeldspraak niets anders dan een middel is, dat leidt tot diepere, esoterische kennis. Als je je verdiept in de theosofische geschriften, die nu openbaar beschikbaar zijn, kun je zeker een deel van de symboliek begrijpen. Je kunt dan tenminste iets begrijpen van de inspirerende visie die achter de symbolen zit.

Zodra echter de mythen en symbolen als waarheden op zichzelf worden beschouwd, treedt de degeneratie in. De religie verwordt dan tot godsdienst. Het goddelijke wordt buiten de mens gezocht. Er ontstaan gebeden om god of goden iets af te smeken. Er ontstaat ritueel om de goden te behagen. In de meest gedegeneerde vorm verschijnen zelfs dieroffers om de goden iets af te smeken.

Wanneer dit verval niet wordt gestopt, ontardt de godsdienst in een sekte. Sekte betekent 'afgesneden', en inderdaad, de sekteleiden voelen zich afgesneden van hun medemensen, die ze, als die anderen zich niet bekeren, als bittere vijanden beschouwen.

Stand van zaken in de huidige wereld

Er zijn in onze wereld maar heel weinig mensen die RELIGIE belijden, ja, zelfs aanhangers van *een* universele religie zijn er volgens mij maar weinig. De meeste mensen hangen een godsdienst aan, gaan uit van de letterlijke interpretatie van de beelden en zien het goddelijke niet in zichzelf maar buiten zichzelf.

Om enkele voorbeelden te geven: in de christelijke wereld wordt de Bijbel nog veelal als een historisch boek opgevat, waarmee de Christen zich wil onderscheiden van anderen. Slechts weinigen vatten de oudtestamentische verhalen op als mythen. Zomin als dat de Griekse mythen een *feitelijke* beschrijving van de werkelijkheid geven, zijn de verhalen over de twaalf stammen Israëls, de verhalen van koning David en Salomo, de Ark van Noah, enzovoort, een historisch relaas. Het is allemaal symboliek. Ook de kruisiging van Jezus heeft nooit plaatsgevonden, maar is een symbool van inwijding.⁽⁶⁾ De letterlijke interpretatie van deze mythen ontnemt de religie haar universaliteit. Eenzelfde letterlijke opvatting van de mythen vind je in het Hinduïsme, waar bijvoorbeeld de *Mahābhārata* als een geschiedkundig verslag wordt opgevat, waar men tot de goden om hulp bidt en waar men baadt in de heilige

Twee kanten van religie

De esoterische kant is gericht op RELIGIE; bij de exoterische kant wordt de waarheid in de vorm van mythen en symbolen meegedeeld.

Esoterisch

- De leer van het Hart
- Voor de weinigen
- Ongesluierd
- Plaatst het goddelijke (Ātman) in de mens
- Stimuleert zelfwerkzaamheid

Exoterisch

- De leer van het Oog
- Voor de massa
- Niet onwaar maar versluierd
- Plaatst het goddelijke buiten de mens
- Heeft dogma's, rituelen en gedragsregels

Ganges om verlost te worden — de leer van karma, die zo nadrukkelijk in de hinduïstische geschriften te vinden is, ten spijt. Er zijn tientallen tekstfragmenten uit de Heilige Boeken van de Hindu's aan te wijzen, waaruit overduidelijk blijkt dat het goddelijke *in* de mens zit en dat hij zelf zijn zaligheid moet bewerkstelligen; toch zoekt men het goddelijke buiten zichzelf.

Ook voor de meeste Moslims is de Islam een godsdienst en geen religie. De verzen uit de Koran zijn in figuurlijke taal geschreven aansporingen om de eenheid te zoeken. Elk vers moet overpeinsd worden en heeft verschillende, steeds dieper liggende, betekenissen. De bediscussieerde issues in de Islam gaan echter meer over onnozelheden zoals of een vrouw nu wel of niet een hoofddoek moet dragen en welk voedsel wel of niet toegestaan is.

Zelfs het Buddhisme, dat de meest zuivere religie was, is in veel gevallen verworpen tot een dogmatisch systeem van regels en ritueel, dat in landen als Birma en Sri Lanka mensen zelfs opstootte tegen mensen die geen Buddhist zijn. Helaas zien we dit in vrijwel alle landen waar geloven sterk zijn. In landen als de Verenigde Staten en Brazilië doen evangelische kerken de godsdienstige intolerantie toenemen. In veel door de Islam gedomineerde landen is zelfs van staatswege het belijden van een andere godsdienst verboden.

Hoe ver reikte de visie van W.Q. Judge toen hij in 1891 schreef dat religie en hervorming de grote vraagstukken van de moderne tijd zouden worden!

Devotie

We hebben regelmatig reacties gekregen op de manier waarop wij RELIGIE voorstellen: als de universele, boven de symboliek, taal en mythe staande Wiskunde van RELIGIE. Mensen missen het ritueel en vooral de devotie. Want of je nu in één god of in vele goden gelooft, het schijnt dat voor de religieuze beleving altijd een zekere mate van devotie nodig is. Katholieken richten vurig hun gebeden tot een Mariabeeldje. Tibetanen leggen biddend een pelgrimspad van vele kilometers af, waarbij ze zich voortdurend volledig op de grond uitstrekken. Sji'ieten slaan zich tot bloedens toe op de borst in een ceremoniële processie waarin ze om de heilige martelaar Iman Ali treuren.

Als je deze devotie in alle nuchterheid beschouwt, ervan uitgaande dat deze mensen in eerlijkheid hun gebeden of ceremonieën uitvoeren, dan is eigenlijk het enige positieve wat je erover kunt zeggen, dat ze tenminste niemand kwaad doen. Veel spiritueel inzicht zal het hun echter niet opleveren. Sterker: als ermee verwacht wordt dat

een buiten de mens staande kracht – of je die nu God, Krishna of Buddha noemt – je problemen oplost of voor spiritueel inzicht zorgt, dan kom je niet alleen bedrogen uit, je misvormt in zeker opzicht je eigen streven en het maakt je fanatiek.

Niettemin kan toewijding een spirituele kracht zijn, maar dan moet die toewijding niet gericht zijn op iets wat buiten je maar op iets wat in je zit. Het is het verschil tussen de exoterische en esoterische kant van een religie. Het is dus een verschil in interpretatie.

Hoofdstuk 12 van de *Bhagavad-Gītā* heet Bhakti-Yoga, ofwel eenwording (yoga) door toewijding (*bhakti*). Het hoofdstuk kan exoterisch en esoterisch worden geïnterpreteerd.

Vaststaat dat je toegewijd moet zijn aan Krishna. Maar wie is dat? Is dat een buiten je staande godheid? Als dat zo is, dan richt je tempels op, maak je beelden die je met bloemenkransen omhangt en tot wie je eerbiedig bidt. Maar er is een uitspraak van Krishna in diezelfde *Bhagavad-Gītā* die deze interpretatie op losse schroeven zet: *Aham Ātman*, ofwel:

[Ik ben het Zelf, \(...\), Mijn Zetel is in het hart van ieder wezen; Ik ben het Begin, het Midden en het Einde van alle wezens.](#)⁽⁷⁾

De toewijding is daarom gericht aan je eigen Zelf, dat aspect in je bewustzijn dat al leeft in het besef van Eenheid. Je richt je op je diepste innerlijk en omdat dit in alle wezens hetzelfde is, daarom tevens op al wat leeft.

De zwakke mens heeft voor deze toewijding soms hulpmiddelen nodig. Als iemand leert fietsen kunnen twee extra zijwieltjes nuttig zijn, maar zodra hij het fietsen beheerst, zijn die wieltjes eerder een belemmering. Evenzo kunnen wierook, een Buddhabeeld, een rustig muziekje, voor een sfeer zorgen, waarin het gemakkelijker is je te richten op spirituele zaken. De werkelijk religieuze mens heeft dit echter niet meer nodig, omdat hij altijd gefocust is op Ātman, zijn eigen Hoger Zelf en daarom altijd leeft voor het welzijn van al wat leeft.

God en goden

Wat sommigen ook missen in de Wiskunde van Religie is de aanwezigheid van een god of van goden. Religie wordt immers altijd geassocieerd met god of goden. In de westerse, door het Christendom gedomineerde wereld, wordt religie of, zoals men dat noemt 'geloof', vrijwel gelijkgesteld met het geloof in 'god'. Hoewel niemand weet

wie of wat god is, is het ontkennen van zijn bestaan voor velen hetzelfde als atheïsme. Zoals dat in schoolboeken wordt onderwezen, gaat men daarbij ervan uit dat een primitief geloof in veel goden uiteindelijk heeft geleid tot het monotheïsme, dat men als edelere en verder geëvolueerde godsdienst opvat.

Maar dit alles heeft niets met werkelijke religie te maken. Het is weer het letterlijk opvatten van beelden, die ons iets moeten meedelen.

Om te beginnen: de goden uit de verschillende polytheïstische religies uit het heden en verleden kunnen veel verschillende dingen betekenen. Je kunt ze nooit los van de context zien. De goden van de Olympus, van het hinduïstische pantheon en van andere mythologieën, kunnen volgens H.P. Blavatsky niet minder dan zeven betekenissen hebben.

Nu waren alle goden van de Olympus, evenals die van het hindoeëpantheon en de rishi's, de zevenvoudige personificaties 1) van de noumena van de intelligente natuurkrachten; 2) van kosmische krachten; 3) van hemellichamen; 4) van goden of Dhyāni-Chohans; 5) van psychische en spirituele vermogens; 6) van goddelijke koningen op aarde (of de incarnaties van de goden); 7) van aardse helden of mensen. De kennis om onder deze zeven vormen de vorm te onderscheiden die wordt bedoeld, behoorde te allen tijde aan de ingewijden, van wie de eerste voorgangers dit symbolische en allegorische stelsel hadden ontworpen.⁽⁸⁾

Je ziet hier een prachtig voorbeeld van hoe symboliek en metafoor door de verst gevorderden onder de mensen waren gecreëerd en dat alleen ingewijden de werkelijke betekenis ervan konden begrijpen, terwijl toch ook de niet-ingewijden althans iets ervan konden vermoeden, opdat de spirituele honger en intuïtie gevoed werden.

Maar wat het allerbelangrijkste is, is dat je voor het begrijpen van wat de goden in deze mythen zijn, moet *nadenken*. Vaststaande antwoorden zijn er niet. Dogmatisch geloven dat er slechts één interpretatie mogelijk is, leidt tot verdere degeneratie, dogmatisme en vervreemding van de waarheid.

Feitelijk verschilt deze symboliek van mythen niet essentieel met die van onze taal. Ook de woorden van onze taal zijn symbolen voor begrippen of voorwerpen, die pas in de context betekenis krijgen. Als iemand klaagt over roos in zijn haar, dan zal iemand die de taal spreekt niet aan een bloem maar aan huidschilfers op de hoofdhuid

denken. Zo heeft de 'oppergod' Zeus verschillende betekenissen. Soms is hij het symbool van een onuitsprekelijk kosmisch principe – bijvoorbeeld in de drama's van Aeschylus – terwijl hij een andere keer staat voor (...) *de menselijke ziel en meer niet, telkens wanneer hij blijkt toe te geven aan zijn lagere hartstochten* [cursivering B.V.], – de *jaloerse* god, wraakzuchtig en wreed in zijn egoïsme of IK-BEN-HEID.⁽⁹⁾ In een andere context stelt Zeus de godheid van het vierde Wortelras voor, dat geheel en al in het teken van begeerte stond; zijn vader Kronos stelt dan het derde Wortelras voor.

Begrippen krijgen hun betekenis in een context. In dat verband is het ook begrijpelijk dat de profeet van de Islam, Mohammed, zich zo sterk keerde tegen het polytheïsme, omdat in zijn tijd de goden als beschermers van stammen werden opgevat. Deze stamgoden drukten het verschil uit tussen de ene en andere stam. Het geloof erin stimuleerden dan ook de afgescheidenheid, terwijl het Mohammed juist om de eenheid achter die verscheidenheid ging. Voor die eenheid had hij een prachtig symbool: Allah.

Monotheïsme

Het is zeker niet zo dat het monotheïsme evolueerde uit het polytheïsme. Het beeld van God – of beter nog de Godheid – in zijn oorspronkelijke vorm was niets anders dan een in een woord gevat idee van eenheid. Dat blijkt bijvoorbeeld uit gnostische geschriften zoals die gevonden zijn bij Nag Hammadi. Daarin wordt van 'God de Vader' gezegd dat hij geen entiteit of geen wezen is. Hij heeft geen vorm, geen grenzen en geen hoedanigheden.⁽¹⁰⁾ Als je iets ontdoet van alle hoedanigheden, houd je een Beginsel over.

Dat Beginsel noemde Lao-tse TAO, en het eerste vers van het boek over TAO, de *Tao te King* luidt veelzeggend: "Het TAO dat genoemd kan worden, is het eeuwige TAO niet." Het kan geen naam gegeven worden, omdat het alles is en niets in het bijzonder.

Ook het Allah-begrip, tenminste esoterisch opgevat, is een beeld van Eenheid, wat bijvoorbeeld blijkt uit de 113e Soera van de Koran:

Zeg: "Allah is Eén.
Allah is zichzelf genoeg. Eeuwig.
Hij verwekt niet, noch werd hij verwekt.
En niemand is Hem in enig opzicht gelijk."

Iets wat niet verwekt is, en niet kan verwekken – dus ook niet kan scheppen – is iets wat er altijd geweest is en

altijd zal zijn. Een wezen wordt geboren en sterft, maar Allah is klaarblijkelijk geen entiteit, kan daarom met niets vergeleken worden, is een Beginsel. De *Sjahada*, de islamitische geloofsbelijdenis, drukt op paradoxale wijze dezelfde gedachte uit: *la ilaha illa llaah*, er is geen god; er is wel een god. Of, zoals het meestal vertaald wordt: er is geen god dan god.

Alles is in essentie het goddelijke. Want, zoals de Koran zegt: *Waarheen je je blik ook wendt, daar is Allah's aangezicht.*⁽¹¹⁾

Op deze wijze opgevat leert het monotheïsme niet de heerschappij van een enkele, oppermachtige god. Het ontkent ook niet andere goddelijke wezens; wezens die zich hiërarchisch net zo verhouden tot de mens als deze zich verhoudt tot het dier. Monotheïsme aldus opgevat is de erkenning van de achterliggende Eenheid van al het bestaande. Een religie kan deze beeldspraak gebruiken, om bij mensen het besef te laten ontwikkelen, dat we allen geworteld zijn in hetzelfde Leven.

Hoe sterk staat deze idee af van de gedegenereerde god, die almachtig is en buiten zijn schepping staat, en hoewel grenzenloos, niettemin kan scheppen! Deze god is een vat vol absurditeiten en tegenstrijdigheden, wat door vele filosofen en wetenschappers in de loop der eeuwen op vele wijzen en vele malen is duidelijk gemaakt.

Esoterisch gezien wil het begrip 'God' ons dus vertellen dat er een allesomvattende en alomtegenwoordige kracht is, die niet te begrijpen valt. Maar het gebruik van dit woord, dat zo vaak misbruikt is, is gevaarlijk, want de degeneratie ligt op de loer. Omdat de mens nog maar heel zelden ervan uitgaat dat alles in hem is, bestaat de neiging 'God' te antropomorfiseren, hetgeen tot degeneratie van de oorspronkelijke idee leidt.

Het besef van eenheid kan natuurlijk ook op een andere wijze verwoord worden. Het gaat immers nooit om het woord of de beeldspraak, maar om de idee die daarachter schuilt.

Plotinus bijvoorbeeld spreekt van het ENE, de top van onze hiërarchie van leven. Uit dat ENE emaneren andere werelden, andere wezens, die dus allen dezelfde oorsprong hebben, ja, in de kern van hun wezen dat ENE *zijn*.

Dialogo

We moeten altijd oppassen dat ons denken niet kristalliseert. We voorkomen verstarring als we geen al te grote waarde aan woorden hechten. Dan immers focussen we ons op de gedachte zelf. Daarom is het ook aanbevelenswaardig de terminologie van verschillende religieuze sy-

stemmen te kennen. Als Plato bijvoorbeeld spreekt over *de Idee van het Goede*, dan zal hij weleens precies hetzelfde kunnen bedoelen als wanneer Plotinus spreekt over het ENE. En als Plotinus het ENE *Licht boven licht*⁽¹²⁾ noemt en we lezen dat in het Lichtvers in de Koran⁽¹³⁾ ook over Allah wordt gesproken als zijnde *Licht boven licht*, dan kan dat zowel ons beeld van Plotinus' Ene, als dat van Allah verruimen.

Om tot grootser begrip te komen is het dan ook goed om met elkaar in dialoog te gaan. Dat is bij uitstek een methode om religieus scherp te blijven. Met dialoog bedoelen we in dit verband: het met elkaar van gedachten wisselen over religieuze ideeën. Daarbij horen zeker ook wetenschappelijke en filosofische argumenten. Je kunt religie namelijk niet van deze andere twee facetten van het menselijk bewustzijn scheiden, wil je tenminste niet kreupel in je denken worden.

Naarmate we meer vertrouwd raken met de religieuze taal – of talen – en de gedachten die een dergelijke taal tracht over te brengen, gaan we meer nuances zien en krijgen we ook een scherpere blik op de Eenheid. Zo kun je nadenken en met elkaar van gedachten wisselen over het vraagstuk of het ENE van Plotinus nu het Grenzenloze Beginsel is, of dat het de top van een kosmische hiërarchie is. Met andere woorden: er zouden weleens vele *Enen* kunnen zijn. In de derde Grondstelling van *De Geheime Leer* spreekt H.P. Blavatsky over de Overziel, waar alle wezens fundamenteel gelijk aan zijn. *Ze zijn*, zoals stralen uit een zon, eruit voortgevloeid.

Zo'n zelfde beeld vinden we terug in de *Bhagavad-Gītā*, waar Krishna zegt:

Dit ganze Heelal deed Ik ontstaan uit een deel slechts van Mijzelf en blijf er nochtans van gescheiden.⁽¹⁴⁾

Krishna is hier niet de persoonlijke god, zoals zoveel Hindu's hem interpreteren. Krishna is hier de hiërarch, de top van een hiërarchie. Krishna is het Zelf in alle wezens. En omdat er vele wezens zijn, zijn er ook veel Krishna's, veel Enen, vele toppen van hiërarchieën, want elk wezen is feitelijk een hiërarchie.

De idee dat er vele Enen zijn, lijkt wellicht in eerste instantie tegenstrijdig met de feitelijke eenheid van al het leven. Het is dat echter niet. Integendeel, het kan de idee van eenheid nog grootser maken. Het ENE, zoals Plotinus dat voorstelt, is de top van *onze* hiërarchie. Het is onze horizon, waar voorbij we niets kunnen waarnemen. Maar ligt het niet voor de hand dat in de grenzenloze Ruimte er

vele hiërarchieën zijn, waarbinnen wezens leven die niet verder kunnen kijken dan het ENE, dat de top van *hun* hiërarchie is? Gebieden de logica en de uniformiteit van de kosmos vervolgens niet, dat al die Enen zelf ook weer voortkomen uit een ENE, die nog verhevener is dan dat zij zelf als top van *hun* hiërarchie zijn?

In India wordt de hiërarch ook wel Brahman genoemd. En om aan te geven dat er boven of in die top nog grotere hiërarchieën zijn, bestaat de term Parabrahman, dat simpelweg ‘voorbij Brahman’ betekent. Parabrahman is daarom, in zeker opzicht, synoniem voor het Grenzenloze. We halen dit aan om duidelijk proberen te maken, dat een religie nooit uitgekristalliseerde, volkomen vaststaande begrippen heeft. De woorden zijn middelen om gedachten over te brengen. Wanneer oprechte, bovenpersoonlijke mensen over deze begrippen van gedachten wisselen, verdiepen ze hun religieuze inzichten en ervaringen en kunnen ze steeds beter RELIGIE benaderen.

Universele Broederschap

In vele opzichten zou het beter zijn als de mensheid zich zou verlossen van alle godsdienstige geloven, die mensen eerder scheiden dan samenbinden. Het gevaar daarvan is echter, dat een nog donkerder materialisme zijn zwarte vleugels over de mensheid zou uitslaan dan nu al het geval is. Want zoals H.P. Blavatsky in haar kernachtige taal opmerkt: “De atheïst is de bastaardzoon van de kerk.”⁽¹⁵⁾ Wellicht denken sommigen dat de Theosofie de plaats van de oude godsdiensten kan innemen. Dat is echter niet het geval, want de Theosofie is *geen* religie. Dat wil overigens niet zeggen, dat deze kennisleer niet het gat kan opvullen dat versleten godsdiensten achter zich laten als ze verdwijnen, want de Theosofia mag dan wel niet een religie zijn, ze is wel RELIGIE *per se*: de meest Universele perceptie van de Eenheid, die niet alleen mensen, maar al wat leeft met een onlosmakelijke band samenbindt. Of om het in de woorden van H.P. Blavatsky te zeggen:

(...) Theosofie is niet een Religie, zeggen we, maar RELIGIE *per se*, de enige band van eenheid, die zo universeel en alomvattend is dat geen mens, geen deeltje – van goden en stervelingen tot dieren, een grasspriet en atoom – buiten zijn licht kan zijn. Daarom moet elke organisatie of instantie die deze naam gebruikt, noodzakelijkerwijs een UNIVERSELE BROEDERSCHAP zijn.⁽¹⁶⁾

Het hierachter geplaatste artikel van W.Q. Judge is door sommigen als doemdenkerij gekenschetst. Dat is het vol-

gens ons niet. Het toont namelijk aan welk soort (schijn) hervormingen in de maatschappij plaatsvinden als de mensheid zich niet van louter geloof weet te verheffen tot een edeler vorm van Religie. Naarmate die laatste vorm meer ingang vindt, zal de samenleving meer ingericht worden langs de lijnen van Universele Broederschap.

Referenties

1. Barend Voorham, ‘De wiskunde van Religie’. Artikel in *Lucifer*, jaargang 39, april 2017, nummer 2, blz. 37-45.
2. H.P. Blavatsky, *De Geheime Leer*. 2 delen, Theosophical University Press, Pasadena 1988, deel 2, blz. 306 (blz. 272 orig. Engelse paginering).
3. Aangehaald in Hans Andreus, *De sonnetten van de kleine waanzin*. Uitgeversmaatschappij Holland, Haarlem 1971.
4. Meer over deze universele symboliek is te vinden in: Henk Bezemer, ‘Mythologische symboliek, doel en diepgang van universele symbolen’. Artikel in *Lucifer*, jaargang 23, juni 2001, blz. 78; en Joop Smits, ‘Universele symboliek’. Artikel in *Lucifer*, jaargang 30, augustus 2008, tevens Symposium-nummer 10, blz. 29.
5. Zie ref. 3, blz. 357; ‘Hebrew Allegories’. Opgenomen in *H.P. Blavatsky Collected Writings*. 15 delen, The Theosophical Publishing House, Wheaton 1990, deel 14, blz. 200; Isis Ontsluierd. 2 delen, J. Couvreur, Den Haag z.j., deel 2, blz. 599 (blz. 461 orig. Engelse editie).
6. Zie hiervoor: D.J.P. Kok, *De esoterische achtergrond van het Christendom*, het Christendom in het licht van de Theosofia, Stichting I.S.I.S., Den Haag 2008, blz. 80 en G. de Purucker, *Bekleed met de Zon*, Stichting I.S.I.S., Den Haag 3e druk 2017.
7. *Bhagavad-Gitā*, Stichting I.S.I.S., hoofdstuk 10, vers 20, blz. 169.
8. Zie ref. 2, blz. 869 (765 orig. Engelse paginering).
9. Zie ref. 2, blz. 473 (419 orig. Engelse paginering).
10. J. Slavenburg, W.G. Glaudemans, ‘Geheime Boek van Johannes’ In: *De Nag Hammadi-geschriften*, 2 delen, Uitgeverij Ankh-Hermes bv, Deventer 1994, blz. 96.
11. *Koran*, Soera 2, vers 115.
12. Plotinus, *The Enneads*. Vertaling door S. McKenna. Penguin Books, 1991, blz. V 3.12. <https://archive.org/details/plotinustheennea033190mbp>.
13. *Koran*, Soera 24, vers 35.
14. Zie ref. 7, hoofdstuk 10, vers 42, blz. 177.
15. H.P. Blavatsky, ‘To the Archbishop of Canterbury’. Opgenomen in *H.P. Blavatsky Collected Writings*. 15 delen, The Theosophical Publishing House, Wheaton 1990, deel 8, blz. 268.
16. H.P. Blavatsky, ‘Is Theosophy a Religion?’. Opgenomen in *H.P. Blavatsky Collected Writings*. 15 delen, The Theosophical Publishing House, Wheaton 1974, deel 10, blz. 161 en 163.